

Jupiter 15

Arkeologisk schaktövervakning

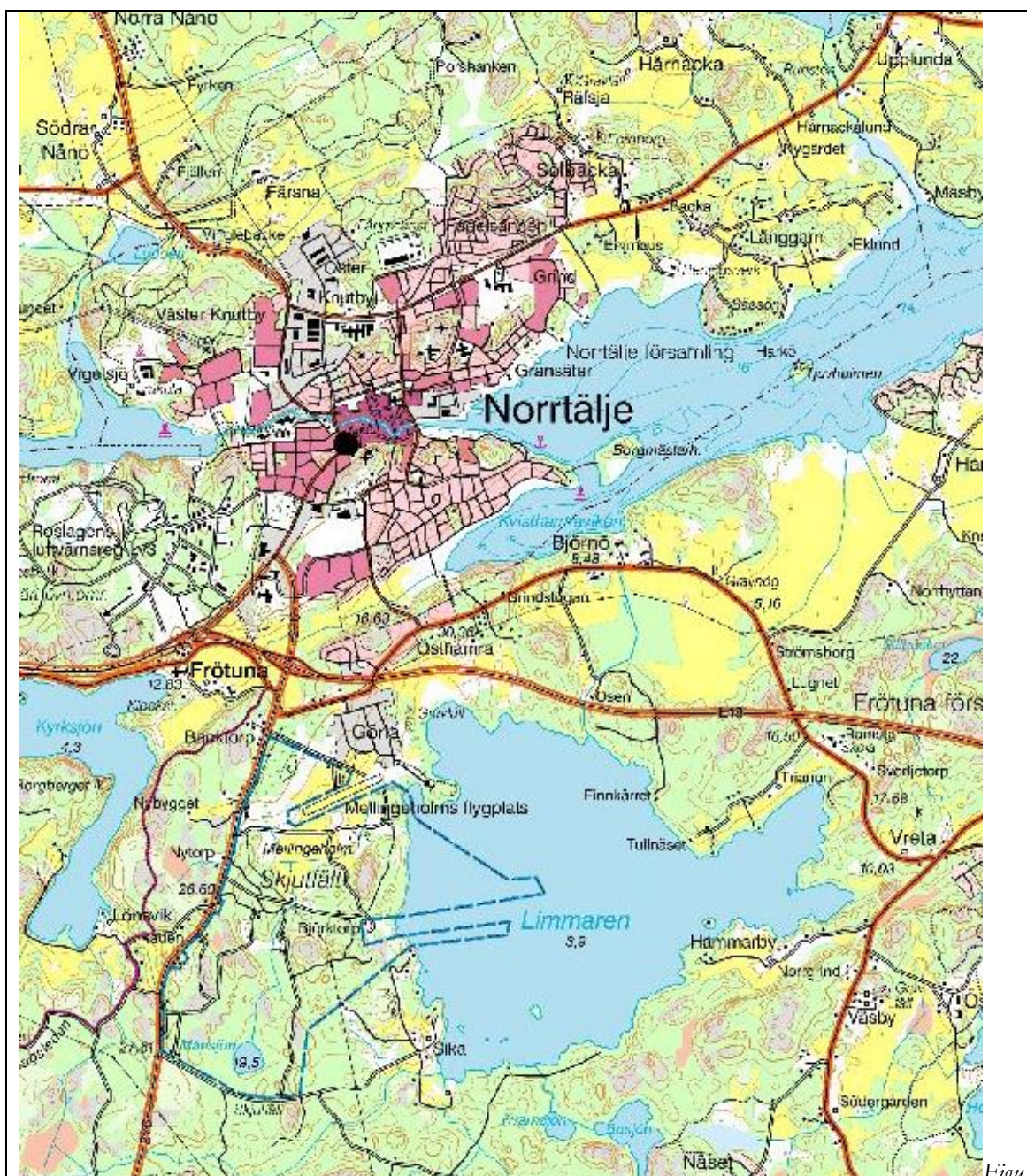
Norrtälje socken, Norrtälje, Uppland

Av Helena Victor

SAU Rapport 2006:4

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	4
Bakgrund	4
Topografi	4
Fornlämningsmiljö	4
Tidigare undersökningar.....	5
Undersökningen	5
Undersökningsmetod.....	5
Frågeställningar	5
Schaktbeskrivning.....	5
Kulturlager.....	7
Fynd.....	7
Tolkning.....	8
Förslag till vidare åtgärder.....	8
Sammanfattning.....	8
Referenser.....	9
Tekniska och administrativa uppgifter.....	9
Bilaga 1. Schakttabell.....	10

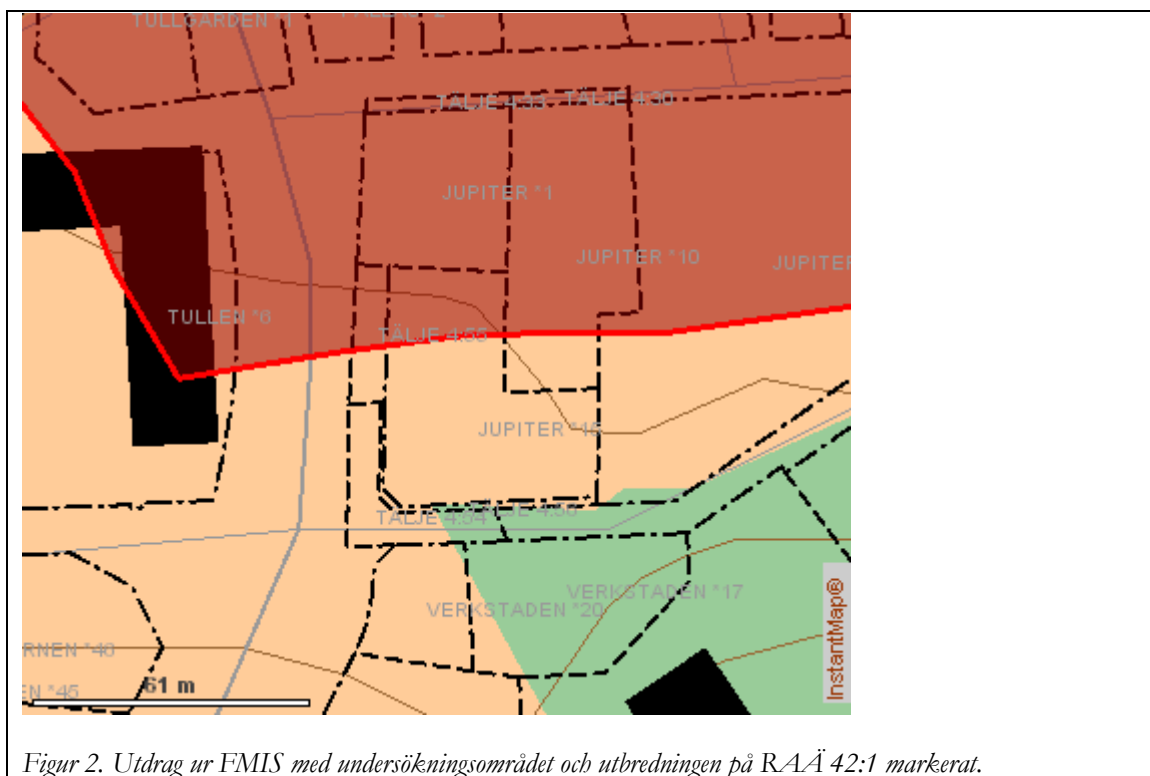

Figur 1

Figur 1. Utdrag ur gröna kartan beteckning Norrtälje med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.
Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande L2000/478.

INLEDNING

I samband med att SOILREM-MB ENVIROTECH AB skulle utföra saneringsarbeten efter en tidigare bensinmack på fastigheten Jupiter 1 (1:5) i Norrtälje (fig. 1 & 2) på uppdrag av markägaren, OKQ8, har Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) fått i uppdrag att göra en arkeologisk schaktövervakning för området. Utredningen genomfördes under oktober månad 2006. Utredningen har bestått i en mindre schaktövervakning och har bekostats av SOILREM-MB ENVIROTECH AB. Undersökningen utfördes av Helena Victor.

Figur 2. Utdrag ur FMIS med undersökningsområdet och utbredningen på RAÄ 42:1 markerat.

BAKGRUND

Topografi

Platsen ligger cirka 100 på södra sidan om Norrtäljeåns lopp i centrala Norrtälje. Tidigare har en bensinmack (OKQ8) legat på området och platsen ligger i bebyggd stadsmiljö varpå den ursprungliga topografin är svår att uppfatta. Vid undersökningstillfället var dessutom platsen bemängd med flertalet stora gröpar och dumphögar.

Fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet ligger delvis inom det registrerade stadslagret (RAÄ 42) som utgörs av Norrtälje stads stadslager. Norrtälje är omnämnd på 1500- tal och fick stadsprivileger 1622. Ryska trupper bränner ned stora delar av Norrtälje stad 1719. Efter branden återuppbyggs staden igen (Kjellberg 1922:57ff).

Närmast förhistoriska fornlämning är en runsten (RAÄ 28) som uppges ha stått 200 m NÖ om lokalen vid Täljeåns strands. Tyvärr är stenen sedan länge försvunnen.

Tidigare undersökningar

Mindre schaktövervakningar och utredningar har utförts inom RAÄ 42:1. Exempelvis utfördes en förundersökning i kvarteret Norra Berget tidigare år 2006. Där påträffades lämningar från vendeltid som eventuellt härrör från en vendeltida boplats. Däremot kunde ingen stadsbebyggelse äldre än 1900-tal påvisas (Jonsson 2006).

UNDERSÖKNINGEN

Undersökningsmetod

Eftersom ytan höll på att saneras på bensin och andra giftiga ämnen, var endast mindre delar av området relativt orört vid tillfället för undersökningen. De stora bensintankarna som tagits upp hade lämnat flera meter djupa hål och hela norra delen av undersökningsområdet var helt uppgrävt och förstört. På stora delar av den övriga ytan fanns enorma dumphögar och delar av saneringsutrustningen som förhindrade en arkeologisk undersökning. Undersökningen koncentrerades sig därför på några mindre partier i mitten av UO där den förmodade gränsen för stadslagret angetts.

Två schakt togs upp med grävmaskin lagervis där de översta lagren bestående av ytbeläggningar o dyl. till bensinmacken grävdes bort. Under dessa lager följde ett tjockare kulturlager som delvis var kraftigt skadat på grund av diverse nedgrävningar av dräneringsrör, avloppstrummor och dylikt. Mellan och under dessa störningar kunde dock kulturlagret urskiljas. Det var relativt homogent och innehöll väldigt få fynd.

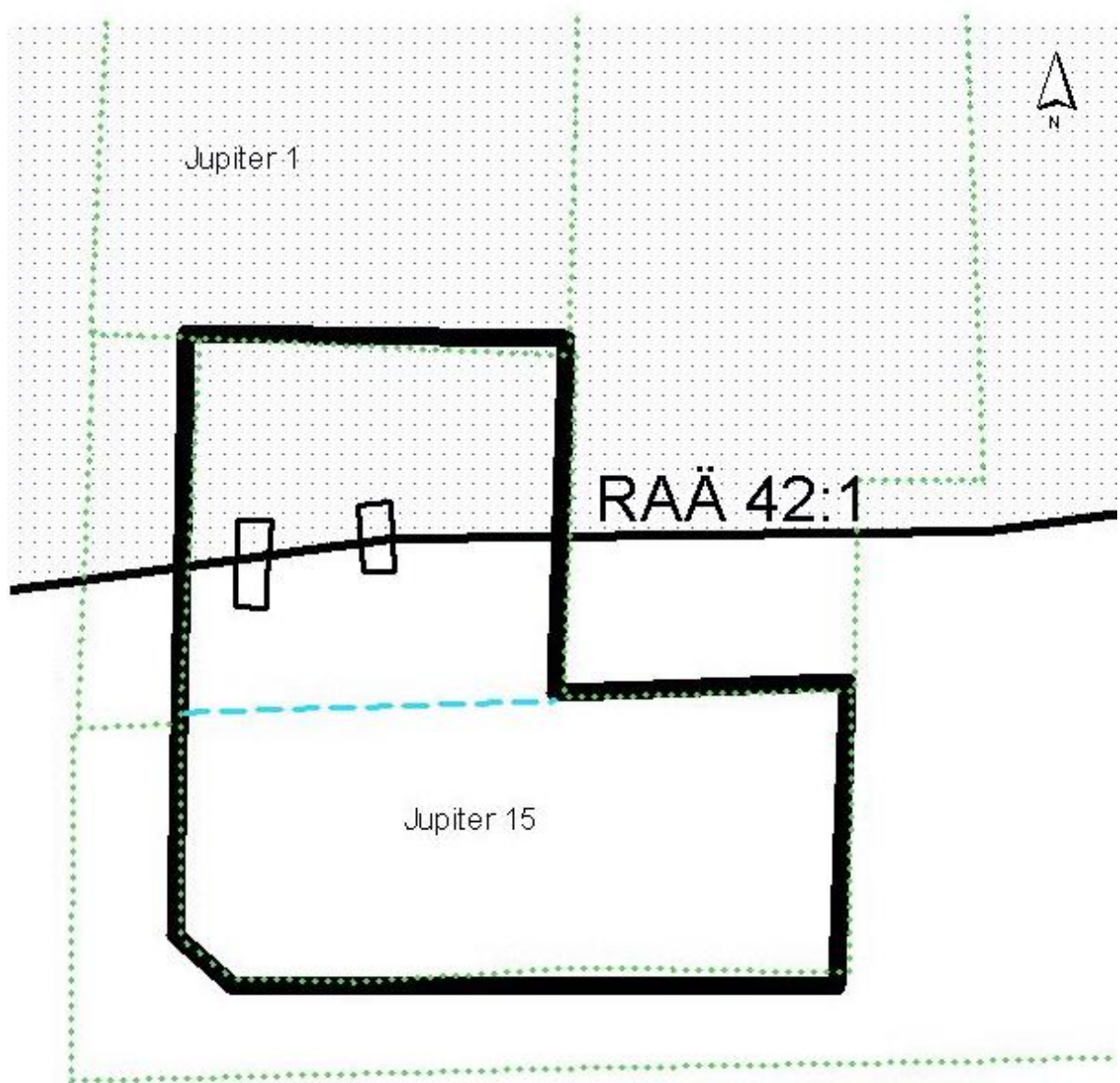
Kulturlagret tunnades ut söderut och någon tydlig gräns mellan äldre och yngre lager kunde inte tydligt identifieras, främst pga. av avsaknaden av fynd.

Frågeställningar

Eftersom den gränsen för de gamla stadslagren (RAÄ 42:1) förmodades gå genom UO var det viktigt att verifiera läget för denna gräns. Karaktären på påträffade kulturlager kan ge indikationer om vilken typ av bebyggelse som området haft.

Schaktbeskrivning

Två schakt öppnades i området. Båda lades i nord-sydlig riktning, främst beroende på de tillgängliga ytornas karaktär, men också för att eventuellt kunna fastställa gränsen för utbredningen av stadslagren.

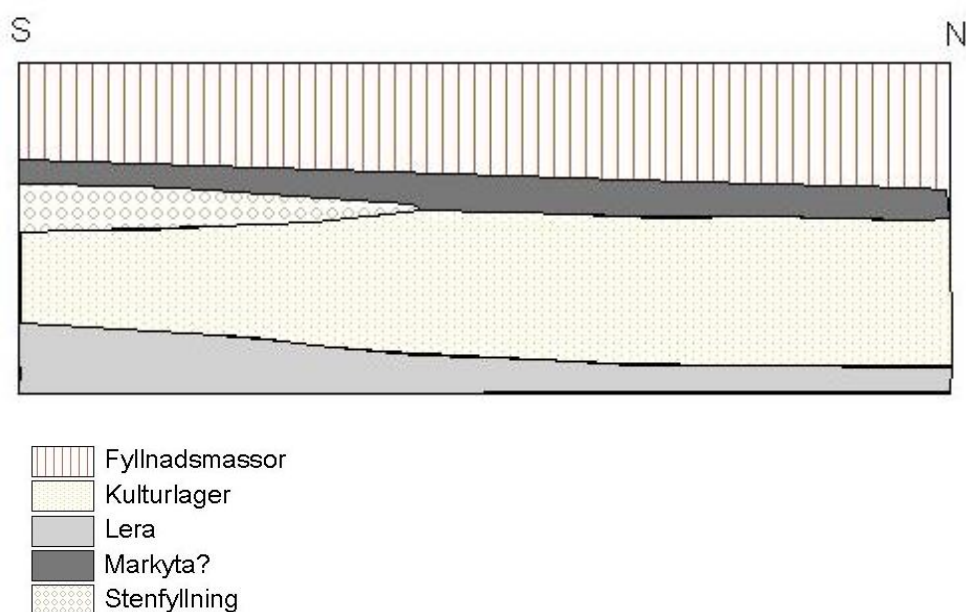

- Förslag på gräns.shp
- Schakten.shp
- Uo.shp
- RAÄ 42:1

Figur 3. Plan över schakten och undersökningsområdet. Den befintliga gränsen för RAÄ 42:1 är markerad, liksom förslag på ungefärlig ny utsträckning av gränsen.

Det västligare schaktet (nr 1) var ca 6,2 m långt och 2,5 m brett och mellan till 1,70-2,0 m djupt. Ett par mindre dräneringsrör låg igenom schaktet, men störde inte allt för mycket. Överst fanns ett lager med fyllnadsmassor som delvis lagts för att plana ut ytan som sluttar en aning åt norr. Detta lager var mellan 0,65- 0,85 tjockt (fig. 3,4). Under detta lager följde ett tunnare, mörkare lager som förmodligen utgjort någon typ av marknivå innan bensinmacken anlades. I schaktets södra del påträffades ett lager av stenpackning som förmodligen utgjort en stabiliserande grund för något, t ex för parkeringsytan på bensinstationen. Under detta lager vidtog kulturlagret.

Det östligare schaktet (nr 2) var ca 4 m långt och 2,5 m brett och ca 1,8 m djupt. Schaktet visade sig var lokaliserat under den yta där själva bensinmackens byggnad legat, vilket medförde att avloppsrör och dylikt störde. Det gick dock att urskilja samma typ av kulturlager som fanns i det västliga schaktet.

Figur 4. Profil från söder till norr i schakt 1.

Kulturlager

Kulturlagret som påträffades i båda schakten visade sig vara mycket fyndfattigt. Det bestod främst av en homogen mörkfärgning med enstaka inslag av tegelfragment, porslin, kolfragment, järnspikar o dyl. Kulturlagrets tjocklek avtog åt söder och kunde inte konstateras i ett mindre schakt som redan öppnats ca 25 m söder om schakt 1. Inga rester efter stadsbranden 1719 kunde konstateras.

Fynd

En mindre mängd fynd påträffades, men alla förefaller utgöras av föremål från sent 1800-tal och första hälften av 1900-talet. Tegelfragment påträffades sporadiskt i hela kulturlagret. Dessutom påträffades två spikar och porslinsfragment. En mindre avfallshög innehållande fönsterglas, porslin av olika typer, en keramisk propp, metallrester och en sängspiral påträffades relativt långt ned i kulturlagret. Karaktären på dessa fynd, särskilt proppen visar att kulturlagret ackumulerats under relativt sen tid (slutet 1800-ca 1930), men innan bensinmacken anlades.

TOLKNING

Kulturlagren som påträffades inom Jupiter 15 härrör från tiden efter stadsbranden 1719 då inga brandrester eller liknande påträffades. Även de få fynden indikerar att kulturlagren ackumulerats under en period som eventuellt börjar redan under 1700-talet, men förmodligen främst under andra hälften av 1800-talet och avslutas vid ungefär mitten av 1900-talet. Inga tydliga lämningar efter bebyggelse kunde påvisas, men fyndens karaktär tyder på att stadsbebyggelse legat i närheten.

En avgränsning som stämmer någorlunda med tidigare uppfattning av stadslagrets utbredning kunde konstateras. Det bör dock noteras att även om kulturlagren utgör en del av stadslagren RAÄ 42:1, är utbredningen i UO av en relativt sen karaktär. Den nya gränsen föreslås ligga ca 10-20 m söder om det nuvarande stadslagrets avgränsning (fig. 3).

Förslag till vidare åtgärder

Eftersom kulturlagren är mycket fyndfattiga och dessutom av en relativt recent karaktär föreslås att inga vidare antikvariska åtgärder bör vidtas på Jupiter 15.

SAMMANFATTNING

I oktober 2006 utförde SAU en mindre schaktövervakning i samband med att SOILREM-MB ENVIROTECH AB utförde en sanering på en tomt som tidigare haft en bensinmack. Genom utredningsområdets går den förmodade gränsen för stadslagren (RAÄ 42:1) för det gamla Norrtälje. Därför togs två mindre schakt upp i syfte att lokalisera avgränsningen av detta lager. Det var möjligt att urskilja detta kulturlager, men det var relativt fyndfattigt och fynden av en karaktär som tyder på att lagret främst ackumulerats under sent 1800-tal och första hälften av 1900-talet. Det förefaller som om stadslagrets utbredning, dvs. gräsen för RAÄ 42:1 bör flyttas ca 10-20 m söderut.

REFERENSER

Litteratur

Jonsson, A., 2006. Centrala Norrtälje. Spår från vendeltid och historisk tid. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Norrtälje RAÄ 42, kv. Norra Berget 13, Norrtälje stad och kommun, Uppland. Stockholms läns museum. Rapport 2006:14.

Kjellberg C. M. 1922. Norrtälje stad 1622-1922 – dess historiska utveckling. Norrtälje.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>Länsstyrelsen dnr och datum för tillstånd:</i>	Dnr 431-06-86003 Datum 961030
<i>SAU projekt nr:</i>	4078
<i>Län, Landskap, kommun och socken:</i>	Stockholms län, Uppland, Norrtälje kommun, Norrtälje sn.
<i>Utförandetid i fält:</i>	31 oktober
<i>Tidsåtgång i fält samt förberedelse:</i>	8 +2 arkeologtimmar
<i>Personal:</i>	Ansvarig: Helena Victor.
<i>Undersökt yta:</i>	10,2 m ² /löpmeter schakt
<i>Läge:</i>	Fastighetsbeteckning: Jupiter 15, Norrtälje
<i>Koordinater:</i>	6629869, 1662590
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gon
<i>Höjdsystem:</i>	RH1900
<i>Inmätningssystem:</i>	Manuellt
<i>Arkivhandlingar:</i>	Dokumentationsmaterial bestående av 2 digitala ritningar och anläggningsbeskrivningar förvaras på Antikvariskt-Topografiska Arkivet (ATA) i Stockholm.
<i>Renritning:</i>	Helena Victor
<i>Digitala planer:</i>	Helena Victor

Bilaga 1. Schakttabell

Alla mått i meter.

Schakt nr	Längd, bredd	Djup	Area, m ²	Underlag	Beskrivning	Anläggningar	Fynd
1	6,2 x 2,5	1,7-2,0	15,5	Lera	Recenta kulturlager	-	Porslin, tegel, delar av el-artiklar, 2 spikar och metallskrot.
2	4 x 2,5	1,8	10	Lera	Recenta kulturlager	-	Tegel, en porslinskärva